

ELŐSZÓ

A helyesírási szabályzat előző, 11., 1984. évi kiadása három évtizeden át szolgálta használóit. A szabályzat azonban nem lehet örök, nem maradhat változatlan, hiszen folyton változik maga a nyelv és részben a nyelvről való felfogásunk is. Időről időre (húsz-harminc évenként) szükség van a mindenkori szabályzat módosítására, a nyelv változásaihoz való hozzáigazítására. Ezért az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága (korábbi nevén Magyar Nyelvi Bizottság) szükségesnek látta, hogy áttekintse és megújítva közze tegye helyesírásunk szabályainak rendszerét.

Az előkészítő munkálatok során a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság megvizsgálta helyesírásunk minden kérdéskörét. Áttekintette a magyar helyesírási gyakorlatot és a felvetett módosító javaslatokat. Ez az évtizedes folyamat azzal az elvi tanulással zárult, hogy a helyesírás állandósága, a kikristályosodott írásgyakorlat lényegének fenntartása napjainkban sokkal fontosabb társadalmi érdeké vált, mint bármikor ezelőtt. Írásrendszerünk nagyobb mérvű átalakítása ezért nem látszott észszerűnek. Nem kívánt mélyreható reformot a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya sem, és a beszélőközösség sem igényelt nagy mértékű változtatásokat. A társadalmi és a tudományos érdek tehát egyaránt azt diktálta, hogy a gyakorlatban és a szakmai vitákban megszilárdult hagyomány minden értékét megőrizzük.

Hangjelölésünk rendszere például oly mélyen gyökerezik a magyar beszélőközösség tudatában, hogy teljesíthetetlennek bizonyultak a magyar betűállomány átalakítását célzó javaslatok. A különírás és egybeírás hagyományos rendszerét is célszerűbb volt megtartani, ugyanakkor az erre vonatkozó fejezet felépítésében a felhasználókat támogató átalakítás történt.

A bizottság célja az volt, hogy nagyobb változtatások nélkül, könnyebben használható, bizonyos mértékig rugalmasabb szabályzatot adjon a használók kezébe. Ezt a célt szolgálja a szabálypontokban szereplő kivételek számának csökkentése, a példaszavak esetében a sok, kevés megjelölés helyett listák közlése, továbbá egyes szabályok alkalmazásának választhatóvá tétele. Ennek érdekében születtek új szabálypontok vagy szabálypontrészek, történtek módszertani átszerkesztések, illetőleg maradtak el olyan szabálypontok vagy szabálypontrészek, amelyeket meghaladott az idő, vagy nem a helyesírás körébe tartoznak.

A bizottság a szabályzat megszövegezésében érthetőségre és világosságra törekedett, igyekezett közismert, nem csak a nyelvészetben használt értelmezéseket alkalmazni.

A helyesírás hagyományos rendszerét érintő legfőbb változások a jelenlegi, 12. kiadásban a következők: a tulajdonnevek toldalékolásában egységesen nem érvényesül az egyszerűsítés a korábban egyszerűsítés alá tartozó magyar utónevek körében; a „képzőszerű utótag” kategóriájába sorolt (pl. *-fajta, -féle, -szerű*) elemeket szabályos utótagoknak tartjuk, tehát az ilyeneket tartalmazó alakulatokat összetett szavaknak tekintjük.

Annak ellenére, hogy a bizottság tartózkodott a helyesírási szabályok rendszerének megváltoztatásától, a szabályzat 12. kiadása több tekintetben jelentősen különbözik a megelőzőtől. – A szabályok értelmezésében és megfogalmazásában a nyelvtudomány mai álláspontjának megfelelő szemlélet érvényesül. A szabályzat 12. kiadása, bár (minden elődjéhez hasonlóan) a helyesírási egység előmozdítója kíván lenni, a 11. kiadásnál rugalmasabban ítéli meg a helyesírás több vitatott kérdését, így például: az ingadozó kiejtésű *h* végű szavak *-val, -vel* és *-vá, -vé* ragos alakjait kétféleképpen lehet írni; nem kötelező az *elseje, elsejei* stb. szóalakok számjegyes írásakor a *j*-t kiírni; vagy például: megengedőbb a szabályzat a három szóból álló, 6 szótagonál hosszabb szavak kötőjelezésével és a bizottságok, rendezvények nevének írásával kapcsolatban is.

A szabályzathoz csatlakozó szótár jelentősen megújult. A 11. kiadás tizenkettedik lenyomatához képest mintegy 8000 új szóval (köztük a külhoni magyarság nyelvhasználatára jellemző szavakkal is) gyarapodott a szótári anyag, illetőleg kimaradtak az időszerűtlenné vált elemek. Helyükre (a szabálypontok példái esetében is) a mai magyar nyelvhasználók társadalmi, gazdasági, politikai és tudományos életének fontos és gyakran használt szavai kerültek. A szabályokra, amelyek az illető szó írása szempontjából fontosak, utalószámok hívják fel a figyelmet. A címszók után

következő, előtag és utótag szerint csoportosított szókapcsolatok és összetételek a különírási-egybeírási kérdésekben segítenek.

A szavak helyesírása a szabályzathoz igazodik. Ebből az is következik, hogy az eddigi írásmódok túlnyomórészt változatlanul maradtak; csak kevés szó írása módosult, elismerve a már egyébként is elterjedt, helyesímelhető írásmódokat.

A szótári részben nagy figyelmet fordított a szerkesztőség arra, hogy a magyar helyesírás értelemtükröző jellege szerint eligazítást adjon a különböző jelentéseknek megfelelő írásmód alkalmazásához.

A szerkesztők ügyeltek arra, hogy a helyesírás egységét szem előtt tartva figyelembe vegyék a szakmai helyesírások írásmódját is (ezt megkönnyítette, hogy a szakmai helyesírások megalkotásában a Magyar Nyelvi Bizottság is közreműködött). A szabályzat gondozói egyeztettek a nyelvészet és más szaktudományok szempontjait, tiszteletben tartották az akadémiai szinten kidolgozott és jóváhagyott szakmai szabályzatokat és szójegyzékeket.

Köszönet illeti az akadémiai osztályok bizottságba delegált képviselőit, akik javaslataikkal sokat segítettek a szótári rész kialakításában és olykor a szabálypontok megfogalmazásában is.

Külön köszönet illeti a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság által megválasztott 11 tagú szűkebb munkabizottság tagjait is, akik öt éven keresztül azon dolgoztak, hogy a szabályzat és a szójegyzék mind tartalmát, mind szerkezetét tekintve minél tökéletesebb formában kerüljön a nagyközönség elé, s akik egyúttal a jelen szabályzat szerkesztői és lektorai is.

Az Akadémiai Kiadó végezte a bizottsági előterjesztések, valamint a szabályzati fejezetek és a szótár változatainak sokszorosítását. Ezzel lehetővé tették, hogy a tervezeteket a bizottság tagjai a munka minden fázisában alaposan áttanulmányozhassák, és az első változat elkészülését követően az addig összeállított, módosításokat, javaslatokat tartalmazó munkaanyag véleménykérési céllal eljusson különféle szakmai fórumokhoz: az MTA Nyelvtudományi Intézetébe, a gyakorlóiskolákba és különböző középiskolákba, a magyar egyetemi és főiskolai nyelvészeti tanszékekre, illetve a magyar nyelvészettel foglalkozó határon túli és más európai tanszékekre. – Felhívásunkra több mint ezer javaslat érkezett, ezeket a bizottság mind megfontolta, és lehetőség szerint meg is fogadta.

A magyar helyesírás szabályainak 12. kiadását az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága (korábbi nevén az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága) dolgozta ki, és az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, valamint a Magyar Tudományos Akadémia elnöke hagyta jóvá.

Az MTA Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottsága

Elnök: Keszler Borbála; **társelnök:** Grétsy László; **titkár:** Tóth Etelka. **Tagok:** Antalné Szabó Ágnes, Bańcerowski Janusz, Földi Ervin, Gerstner Károly, Gósy Mária, Heltainé Nagy Erzsébet (2006–2011-ig a bizottság titkára is), Hőnyi Ede, Kemény Gábor, Kiss Jenő, Laczkó Krisztina, Mártonfi Attila, Nyomárkay István (2006–2008-ig a bizottság elnöke is), Prószéky Gábor, Siptár Péter, Szathmári István, Tolcsvai Nagy Gábor, Zimányi Árpád. **Osztályképviselők:** Bősze Péter (Orvosi Tudományok Osztálya), Csiszár Imre (Matematikai Tudományok Osztálya), Kádár Béla (Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya), Michelberger Pál (Műszaki Tudományok Osztálya), ifj. Nagy József (Kémiai Tudományok Osztálya), Pócs Tamás (Biológiai Tudományok Osztálya), Sólyom Jenő (Fizikai Tudományok Osztálya), Székely György (Filozófiai és Történettudományok Osztálya), Tomcsányi Pál (Agrártudományok Osztálya). **A fentiekén kívül a bizottság tagjai voltak még (2006 és 2011 között):** Adamikné Jászó Anna, Balázs Géza (korábban társelnök is), Bencédy József, †Benkő Loránd, †Deme László, †Fábián Pál, Minya Károly, Posgay Ildikó, †Sebestyén Árpád, †Szűts László, Varga László. **Korábbi osztályképviselők még (2006 és 2011 között):** Bíró Péter, ifj. Kázmér Miklós (Földtudományok Osztálya); †Bócsa Iván, Szűcs Iván (Agrártudományok Osztálya); Császár Ákos (Matematikai Tudományok Osztálya); Hartmann Ervin (Fizikai Tudományok Osztálya); Horváth Tibor (Műszaki Tudományok Osztálya); †Mahunka Sándor, Venetianer Pál (Biológiai Tudományok Osztálya); Mátyás Antal (Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya); †Nyitrai József (Kémiai Tudományok Osztálya).

Tudnivalók

A magyar helyesírás szabályai

használatával kapcsolatban

A magyar helyesírás szabályai három részből áll: Szabályzat, Szótár, Tárgymutató.

A szabályzat szerkezetében és tartalmában is a korábbi hagyományokat követi. A fő fejezetek kisebb egységekre oszlanak, amelyeket külön alcímek és egyéb figyelemfelhívó jelek tagolnak. A szabályzat nemcsak közli, hanem olykor meg is magyarázza a szabályokat. Az egyes szabálypontok mellett bőséges példaanyag található, és utalószámok mutatják, hogy a szabálypontok milyen más szabályokkal állnak kapcsolatban.

A jelenlegi 12. kiadás követi a 11. kiadást, de olyan kérdésekre és problémákra is megpróbál választ adni, amelyek nem szerepeltek az előző kiadásban.

A szabályzati résszel szoros összefüggésben használható a szótár.

A szótár betűrendben közölt anyaga mindenekelőtt azokat a köznyelvi szavakat és szókapcsolatokat tartalmazza, amelyek helyesírási szempontból eligazítást kívánnak. Ezek mellett helyet kaptak egyes, szaktudományi szempontból fontos szavak, továbbá olyan, különféle típusú tulajdonnevek is, amelyek többé-kevésbé közkeletűnek tekinthetők.

A szótár használatát segítő megjegyzések

1. A szerkesztésben számolni kellett azzal a ténnyel, hogy a különírandó kapcsolatok és az egybeírandó összetételek hatalmas száma nem teszi lehetővé olyan szótár összeállítását, amelyben a megfelelő betűrendi helyen minden adódó írásprobléma megoldása fellelhető. Ezért az anyagközlésben a szógyűjtemény használhatóságának érdekében sok címszó mellett szóbokrokban szerepelnek olyan összetételek és kapcsolatok is, amelyekben az illető címszó elő- vagy utótagként fordul elő. Ezzel persze együtt járt, hogy sok alakulat nem a maga betűrendi helyén, hanem az elő- vagy az utótag bokrában kapott helyet (így pl. a *konferenciaturizmus* a *turizmus* bokrában). Ennél a hátránynál azonban sokkal jelentősebb az az előny, hogy a bokrok anyaga útbaigazít az azonos típusú, de a szótárba fel nem vett alakulatok írásmódjában. (A *csomagküldő szolgálat* szókapcsolat pl. nem található a szótárban sem önálló címszóként, sem a *csomag*, sem pedig a *szolgálat* bokrában, de az utóbbi helyen megvan a keresettel teljesen azonos típusú *gyermekmentő szolgálat*.)

2. A szótár igen gyakran nemcsak arról tájékoztatja használóját, hogy mit hogyan kell írni, hanem a miért kérdésére is felel. Ezért sok adat mellett sorszám (és betűjel) utal a szabályzati résznek arra a pontjára (és alpontjára), amely az illető alakulat írásmódjáról rendelkezik.

3. A gyűjtemény számos címszavát kétféle alakban közöljük. Ha az ilyen alakváltozatok azonos értékűek, s ezért a közlés sorrendjétől függetlenül mindkét formájukban egyaránt helyesek, akkor a v. (= vagy) kötőszót találjuk közöttük: *advent* v. *ádvent*; *szörföl* v. *szörföz* v. *szörfözik*; stb. Ha ellenben az alakváltozatok jelentés-, illetve használatbeli különbséggel párosulnak, az és kötőszó kapcsolja össze őket: *párhuzamosok* és *párhuzamosak*; *siket* és *süket*; stb.

4. Azok az igei utótagú különírt kapcsolatok, amelyeknek -ás, -és képzős származéka egybeírandó, mind alapformájukban, mind említett származékukban megtalálhatók a maguk betűrendi helyén: *hatályba lép*, de: *hatálybalépés*; *nagyra vágyik*, de: *nagyravágyás*; stb. Sokszor azonban csak a különírt származékot adjuk meg: *életben tartás*, *szóba hozás* stb. Az ilyen alakulatok írásmódjából világosan következik, hogy az *életben tart*, *szóba hoz* stb. alapformát is külön kell írni.

5. Ha a szótárban a kötőjeles kapcsolású összetétel kötőjele egybeesik a sor végi elválasztás jelével, a kötőjel (figyelmeztetve állandó meglétére) a következő sor elején is megtalálható.

6. Az új szavakra vonatkozó helyesírási javaslatok a meglévő szabályozás kiterjesztésén túl az írásgyakorlat figyelembevételével alakultak ki. Ehhez tekintélyes korpuszok (elsősorban a Magyar

nemzeti szövegtár, valamint – főként történeti kérdések esetén – a Magyar történeti korpusz) és az egyetemi, főiskolai hallgatók bevonásával végzett tesztelmérések adatai nyújtottak segítséget.

A szótári rész után következik a szabálypontokban való eligazodást segítő tárgymutató.

Rövidítések jegyzéke

<i>elv.:</i>	= az elválasztás módja	<i>(mn.)</i>	= melléknév
<i>(fn.)</i>	= főnév	<i>(műv.)</i>	= műveltető ige
<i>(hsz.)</i>	= határozószó	<i>(nm.)</i>	= névmás
<i>(ik.)</i>	= igekötő	<i>(nu.)</i>	= névutó
<i>(isz.)</i>	= indulatszó	<i>röv.:</i>	= rövidítve
<i>(ksz.)</i>	= kötőszó	<i>(tört.)</i>	= történelmi
<i>l.</i>	= lásd	<i>v.</i>	= vagy

A szerkesztők és a kiadó leg gondosabb munkája ellenére is minden könyvben, kiadványban vannak, maradnak kisebb-nagyobb hibák és hiányok. Ha a használó ilyet talál, vagy ha szeretné, hogy más helyesírási problémák, illetve szavak is bekerüljenek a következő lenyomatba, kérjük, értesítse a kiadót. Észrevételeikkel hozzájárulhatnak, hogy a következő lenyomatok még jobbak lehessenek.

A 12. kiadás szerkesztői és lektorai

Keszler Borbála, Tóth Etelka, Siptár Péter – Antalné Szabó Ágnes, Földi Ervin, Gerstner Károly, Heltainé Nagy Erzsébet, Hőnyi Ede, Laczkó Krisztina, Mártonfi Attila, Zimányi Árpád – Lengyel Klára, Nadasdy Ádám